

Portrészlatok...

...és egy litván árnykép: Tomas Venclova

Joszf Brodskijról írtam legutóbb, s az emigrációba kényszerített orosz-zsidó költő után most egy litván emigránsnak, Tomas Venclovának kell következnie. Ennek oka nemcsak hasonló életpályájukban keresendő (Brodskij 1972-ben, Venclova 1977-ben hagyta el a Szovjetuniót), hanem – és elsősorban – a kettejük összekötő, számos tanulmányt és egymásnak ajánlott verssel dokumentált barátságban, amelyet talán a Goethe-Schiller és Petőfi-Arany barátsággal együtt tárgyalnak majd a jövő század irodalomtörténetészei.

Tomas Venclova 1937-ben született a litvániai Klaipėdában, a Balti-tenger partján. Apja szomorú szerepet játszott a litván függetlenség elvesztésében – a sztálini agresszió nyomán (1939) létrehozott „szocialista” szovjet köztársaságban a kultuszminiszternek megfelelő posztot töltött be. Ám a fiú nem az apparátscik-csemeték szokásos útját járta: 1956-ban, a magyar forradalom hatására, szembefordul az őt addig a tenyerén hordozó rendszerrel, egy évre ki is zárják a vilniusi egyetemről, amelynek korengedménnyel már három éve hallgatója. A magyar 56 hatása tette ellenzékivé a költőbarát Brodskijt és annak egész nemzedékét is; ez Brodskij Venclováról írott tanulmányából derül ki –

számomra pedig az, hogy mi nem is sejtjük és bizonyos politikai erők igyekeznek elhomályosítani (jobból is, balról is) a mi 56-unknak az egész közép-kelet-európai térségre gyakorolt hatásait! Venclova az egyetemi évek után az irodalomnak szenteli magát: tanít, újságíróskodik, fordít, hosszabb ideig él Leningrádban és Moszkvában, megismerkedik Borisz Paszternakkal és a „kikerülhetetlen” Anna Ahmatovával, s barátságot köt – természetesen – a még ellenzéki, még üldözöttebb Joszf Brodskijjal is, akit öt évvel annak kiutasítása után követ Amerikába. Húsz év alatt egyetlen verseskötete jelenhet meg (a hetvenes évek elején), mert egyre nyilvánvalóbbá válik a polgárjogi mozgalomban játszott szerepe, amely – Brodskij szerint – „időnként mellőzte a józan megfontolást.” Talán kivívott költői rangjának és persze családi kapcsolatainak köszönhető, hogy a mozgalom szétverése után nem lágerben találta magát, hanem az USA-ban, ahol ma a Yale Egyetem orosz irodalomprofesszora. Az utóbbi években megfordult az átalakuló Közép-Európában, Magyarországon is, – hazamegy-e függetlenné vált hazájába? erről még nincs biztos értesülés...

Bojtár Endre, a közép-kelet-európai irodalmak legtájékozottabb ismerője,

hazánk jövődó – már kinevezett – baltikumi nagykövete állított össze, saját nyersfordításai alapján, egy vékonyka kötetet Thomas Venclova verseiből, még 1990-ben, amikor úgy tetszett, Venclova lesz Kelet-Európa új Nobel-díjasa. A Nobel-díj nem jött be, de a kötet összeállt, s ebben némi szerepem nekem is volt, – most én is izgatottan várom, megjelenik-e a piaci szabadság (én inkább zsarnokságnak nevezném) körülményei között? Ha igen, „megcselekedtük, amit megkövetelt a haza” – közös hazánk: Közép-Kelet-Európa.

Megcselekedtük, de kinek? Radnóti szavai jutnak eszembe: „...van-e ott haza még, ahol értik a hexametert is?” – Venclova olvasóinak érteniük kell ezt is; nem feltétlenül a hexametert, hanem az antikvitás, az európai humanizmus szellemét, amelynek sok köze van Horatiuszhoz, Goethehez, de semmi a kalasnyikovokhoz és a csetnik vajdákhoz...

1971 decemberében – igaz, nem Litvániában, hanem Észtország fővárosában, Tallinban – cipőmet levette, belegázoltam a Balti-tenger hideg, sós hullámaiba, – egy kortyot talán ittam is belőle... Egy korty Baltikumot kínálok most: Tomas Venclova sós hullámokként áradó verssorait...

BAKA ISTVÁN

A kristályló halál, a
Sós mélységek fölött
Úszik tüzek magánya.
S a teátrum előtt
Elúszik autók ezre,
Hidak traverzei,
S döngetik álmod egyre
Holt erdők lépteit.

Az Oriont se látam,
De tajték fénye gyúlt,
Fellegharmóniában
Ajándék ez az út.
Fa ráng a sziklaszéken,
Mint idegtől a hús.
Körtáncot jár az égen
Aquila s Eurus.

Eltűnsz-e vagy megáll a
Tekintet képeden?
A végső villanásra
Vár pislogó szemem.
Az öröklét borít majd,
De még velem van, itt,
Vonzása falaidnak,
Türelmes kertjeid.
Babér se és erdő se –
Kopott útpadka és
A mágneses mezőbe
Lopódzó fünyi rés.
Vízseppé porladó űr
Kopog a fejemen.
S dúl Boreas, az örült,
Neve-sincs hegyeken.

Megismélti a nyers lég
Fény-rohamát a fű.
Úrrá lész, vagy az emlék
Sötétjébe merülsz?
Enpusztulásod néz rád –
S szád, bűnökkel teli,
Levegőd maradvékát
Sóváran nyeldesi.

Közeledik a szikla,
Utcán idő zubog,
Óvjon meg Aeolus, ha
Az Isten eldobott.

Baka István fordítása

(Notus, Aquilo, Aeolus, Boreas, Eurus – különböző szelek latin nevei.)

Tomas Venclova versei

Megállj, megállj!

A mondat már szilánk

Megállj, megállj! A mondat már szilánk.
A hajnal s háztetők határosok.
Hó hablatyol, kontrázik rá a láng.

Lassulva leng a rézkorong tovább,
Ellensúly-ólm rajzol padlatot.
Megállj, megállj! A mondat már szilánk.

Tervrajz ragyog hűlt helyeden, világ,
Visszaverik tükör-sivatagok.
Hó hablatyol, kontrázik rá a láng.

Zárják a rabra zárkaajtáját,
Zónapalánktól vérzik égi bolt.
Megállj, megállj! A mondat már szilánk.

Tér-törmelék, idő morzsái ránk
Terülnek és borulnak búramód.
Hó hablatyol, kontrázik rá a láng.

Mi arcunkhoz simult, mind messze szállt,
S nem állnak ágyunk mellé angyalok.
Megállj, megállj! A mondat már szilánk.
Hó hablatyol, kontrázik rá a láng.

Óda a városához

Nem hagyhatlak el téged,
Bár el kell hagyjalak,
Kioltom, mint a mécszet,
Köves utcáidat,
A méz havát a tornyon,
A kátrányos homok
Pötttyeit, és kioltom
Lelkem, ha még lobog.

Elportad, szertehullván
A kő, akár a rög.
Sötéten zúg a hullám
A lőtér-éj mögött.
Ölel határtalan tér,
S Özönvíz óta fúj
Notus és Aquilo mély
Vizek felett vadul.

Új hang: Petri Vereb Gábor versei

Kezdet

A tehetségtelen költő csinálhat bármit, úgyse fogja tudni hol a határ szép és közhelyes, izgatón meglepő és otromba szóvicc között. Petri Vereb Gábor tizenhét esztendő, és bizonyára sok mindent nem tud még. Persze, nem is az ő dolga mindent tudni. Egy valamit azonban máris nagyon tud. Tudja, mit nem szabad leírni, már erősen érzi a közhelyest, az otrombát, hát inkább elhallgatja a dolgokat, vagy csak keveset, egészen keveset mond róluk, amiből aztán olyan feszültség támad, hogy majdnem robban a vers tere. Hidegen izzanak a mondatok. Rideg, komor, szürke, máskor jegesen is télszürke, kifosztott ez a tér. Zörög a konzervdoboz, újságpapír roppan, kilincs koppan, eltörik. Kifosztott állapotok, létezhíányok, melyekbe olykor mégis belevillan az élet kegyetlen, borzongató-szépén ábrázolt vágya: „lehelletedtől eltörik a fűszál”. Találok egy másik nagyon fontos sort is. „Egy írógép előtt apám életem útvonalát írja..” Azt mondom, nem. Ezt az életet, mert hiszen az övé, csakis az övé, Petri Vereb Gábornak kell megírnia. Feltehetően sűrűsödik a versszöveg, a szürke mellé a dolgok egyéb színei felrajzoltatnak, talán több lesz a hagyományos stíluseszköz, hasonlat, jelző és metafora, és megkötnék a formák is, talán. Ezt majd ő dönti el. Mint ahogy azt is, akar-e költő lenni. Mert minden jel arra mutat, hogy lehetne. De még mennyire, hogy lehetne!

DARVASI LÁSZLÓ

Petri Vereb Gábor versei:

Párbeszéd félúton

– Elindultál és máris visszanezel?
– A tükörben nyitott ajtó.
– Visszatérsz és vágyakozol?
– Nem vágyakozom, visszatérek,
nyitott ajtó a tükörben,
semmi sem változik, csak én.

Híd

nem tudod mióta fekszel a hóban
fázol
föl nézel, fölötted a híd
patak jegén sirályok
a túlparton érkezésed épülete

nem tudod mióta vársz reá a hóban
szemében gyöngyhídeg
elindul
előtűnik
eljön érted a túlpartról apád

Kezdet

honnan jövök
talán egy toronyházból,
nem tudom, valahonnan,
belerúgok egy konzervdobozba
az utca sötét
ablak szemét újságpapír takarja el
toronyház –
árnyéka tócsájában arcom
látom, egy férfi fényben –
dohányfüstben egy írógép előtt apám
életem útvonalát írja
magabiztos, mosolyog

Te

ébreden vagyok
alszom
méz-sűrű köd –
mintha vérpára csapódna kezemre
Sohasem lesz reggel Sohasem
suhánó neszekkel álmodom:
lehelletedtől eltörik a fűszál

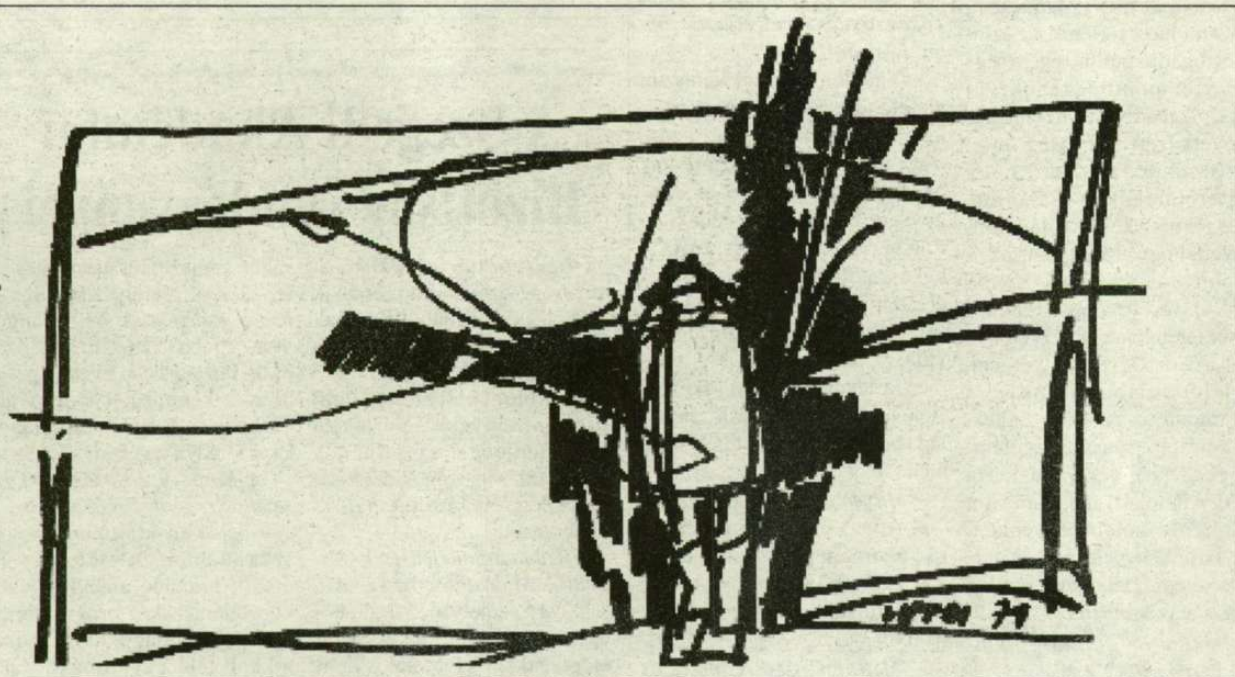
Sikátor

vagyok
miért?
tudom, vagy nem tudom
hókupac
döglött patkány
sikátor
patkánysikátor
könnyfakasztó köd
innen már csak az ismeret felé
halál csöndje
megérkeztem, megérkezem
vagyok

Pohár egy ajtó mögött

ház nélküli ajtó kilincsen kezem
(kijárat)
mögötte vízzel telt pohár
tükörben arcom. Ring.
S egy könnycsepp –
(én vagyok)

a ház nélküli ajtó rézkilincse
leesik koppan
eltörik

Lippai Tamás rajza